

A bécsi erdőben

1794. augusztus 13-án lovaskocsi áll meg a bécsi erdő egyik tisztásán. A kocsi-ból negyven év körüli foglyot emelnek le a fegyveres kísérők. Kopasz feje ragyog a hőségben, hajlott orrából vér csöpög. Jobb lába és bal keze össze van bilincselve, csak hajlottan tud állni. Aztán egy fiatal, lelkesarcú hadnagy száll ki a kocsiból, int, hogy lazítsák meg a láncot. A fogoly fölegyenesedik, széles rönköt pillant meg a füves, kerek térség közepén, odabiceg, térdreesik, és beesett arcát a fára hajtja. „Jöhet a bárd, hadnagy úr” — mondja kicsit teátrálisan —, „minek ez a sok hercehurca?”

Az egyik fa mögül hatalmas, vörösruhás férfi lép elő, fölemelt kezében pallos. Mögötte törékeny pap szedi a lábát, a ferencesek csuhájában. A hóhér megáll a rönk előtt, a pap kihajol mögüle, és a fogolyra kacsint. Ez rémülten ismer önmagára. „Föloldozlak a nemlétező isten nevében” — mondja a pap, mire a hóhér lesújt, de nem a fogolyra, hanem hasonmására, aki fejtől ágyékig ketté hasad, és két darabban zuhan a föbe.

A fogoly a tisztás szélén tér magához. Bilincs nélkül fekszik a gyepen, az egyik katona kendőt szorít az orrához, melyből most már dől a vér. A hadnagy vizes ronggyal dörzsöli a fejét, előtte hordozható táborig széken Schilling kormánytanácsos ül. Ez magas, száraz ember, kopaszágát fejbúbján keresztbe fésült hajszálaival óhajtja leplezni. Ha majd megszólal, unatkozó hangsúllyal fog beszélni, mint a rossz színész, aki nem bírja elleplezni, hogy előre tudja beszélgető társa szövegét.

„A fogoly pocsek idegállapotban van — jelenti a hadnagy. — Már a kocsiban elájult.” Teljes a csönd, csak a rovarok zümmögnek, nyilván a vérszag vonzotta őket oda. „Kormánytanácsos úr” — mormog a fogoly, orrhangan, a kendő miatt —, „kihallgatást kérek az uralkodótól, országos fontosságú ügyben.” Schilling mosolyra húzza a száját, a fogoly nyikorgást hall. Aztán felüvölt, mert a katona megszorította a kendővel az orrát.

Tíz óra, a sugárnyalábok ferdén hullnak be a lombok szűrőjén keresztül, a fatörzsek mögül olykor egy-egy puskás katona hajol ki. A fogoly a fűben ül, maga szorítja orrára a kendőt. Schilling kormánytanácsos pillanatnyilag nem látható: elvonult egy vadászruhás férfival. A hadnagy a fogoly füléhez hajol, és alig hallhatóan ezt suttogja: „Tartson ki, apát úr! Én is magyar ember vagyok. Weinberger Hugónak hívnak.” „Ön bátor ember” — válaszolja a fogoly —, „még az életemet sem félti.” „Nem hát — mondja a hadnagy —, első a haza.”

„Jól ismerem ezt az erdőt” — mondja a fogoly. „A hölgyek, akik kedvezéseikben részesítettek, gyakran sétáltak velem a százados fák közt. Ezen a tisztáson is jártam, egy Livinska nevű lengyel hölgygel. Az a kétszemélyes rönk is itt volt már akkor. Nagyon kényelmes ülés esik rajta.”

A hadnagy vallásos nevelésben részesült, és noha azóta Bécsben a titokban terjesztett francia olvasmányok hatására megingott a hite, feszengve hallgatja a női sikereivel kérkedő papot. Ez talán megérzi az ellenkezést, mert így foly-

tatja: „Livinskát egyébként a forradalmi lengyel kormány külügyminisztere, Potoczky gróf küldte hozzám, hogy közölje velem annak a két konventtagnak a nevét, aki a külföldi forradalmi mozgalmak számára létesített pénzalapot kezeli. Tájékoztattott továbbá a titkos porosz-orosz tárgyalásokról, melyek a Konventtel való szövetségnek és a monarchiánk szétzúzásának esélyeit latolgatták.” A fogoly elhallgat, a hadnagy a földet nézi. „Azért áruлом el mindezt önnek, mert korlátlan bizalmat ébresztett bennem.” A fiatalember komoly arcát pirosság önti el. „Én nem vagyok gyáva” — mondja. „Azért vállaltam el ezt az undorító udvari szolgálatot, hogy ne kelljen a franciák ellen vonulnom. Ha a törökkel vagy a porossal háborúznánk...” „Na látja” — szakítja félbe a fogoly — „engem az egyenruha sem vezet félre. Ön elszegényedett birtokos családból származik, és azért lett katona, mert a föld már nem bírja eltartani.” „Úgy van” — mondja döbbenet a hadnagy. „Szinte sohase tévedek, mihelyt megláttam az arcát...” A hadnagy közbevág: „Az a megbízatásom, hogy minden szavát jelentsem.” „De hiszen ön...” „A forradalmi eszmékhez vonzódom egyrészt, másrészt azonban esküm az uralkodóhoz köt. Pokoli helyzet.” „Fogadja részvéte-met” — mondja a fogoly. — „Magyar ember nem zsegi meg a szavát” — sutogja a hadnagy. A fogoly behunyja a szemét.

Schilling szúrós tekintetére ébred; a kormánytanácsos táborig székében ül, kezében papírköteggel, vörös szalaggal átkötve. A nap merőlegesen süt a tisztásra. „Ha Potoczky tudná” — mondja Schilling — „hogy mely konventtagokból lehet pénzt kihúzni, akkor már régen megostromolta volna őket. Tudvalevő, hogy a lengyel kormány maga sem tudott pénzt csapolni a franciákból. Ami a porosz-orosz titkos tárgyalásokat illeti, semmi jel nem mutat arra, hogy ezek a szilárd erkölcsi elvek alapján és konzervatív meggyőződéstől áthatva kormányzott országok összefogjanak azzal az istentelen és férbolyult bünszövetkezettel, amely jelenleg Franciaországban a hatalmat bitorolja.” A fogoly gúnyosan mosolyog. Schillingen undor vesz erőt, mintha meztelen csigákat kéne markolnia.

„Állításaimat” — mondja a fogoly — „egyől egyig bizonyítanám, ha itt volna Livinska. De ha megkérdezi barátomat, Gotthardi akkori rendőrigazgató urat...”

„Tudjuk, hogy Gotthardinak is tetszett a nő, olyannyira, hogy bemutatta az elhunyt uralkodónak. Minthogy az uralkodó foglalkozott a hölgygel, az udvari titkosrendőrség begyűjtötte a vele kapcsolatos adatokat. A szálak nem Potoczkyhoz, hanem a lemergi helyőrség tisztii kaszinójához vezettek. A hölgy eredetileg ringyói pályára lépettnek volt tekinthető.”

„A főtanácsos úr nyilván egy másik Livinskáról beszél.”

Schillinget az unalom bágyasztó érzése rohanja meg, nyelve a szájpaddására tapad, gyomra és belei összerándulnak. Hármat tapsol, mire a tisztás szélén felbukkan a vadászruhás. Schilling bólint, a vadászruhás hívó mozdulatot tesz hátrafelé, kisvártatva egy fehér ruhás, nagyon szép nő bukkan fel mellette. A fogoly felkönyököl, döbbenet, mint aki jelenést lát, ezúttal azonban nincs oka elájulni. A nő mosolyog, majd a rönkhöz sétál, és lovaglólülésben ráül. Schilling fejmozdulatára a vadászruhás visszainti, és eltűnik vele a fák közt.

„Láthatja, felkészültünk erre a beszélgetésre” — mondja a kormánytanácsos. „Ha óhajtja, előállítjuk Gotthardit is.” A fogoly megrázza a fejét. „Meglátjuk, mindenesetre készenlétben áll.” A fogoly ismét a kendője felé nyúl, de Schilling felszólítja, hogy kímélje meg ettől a jelenettől. A kormány értesült arról, hogy a fogoly tetszése szerint tudja az orrvérzést beindítani. Azután, válasza se hagyva időt, őszinte vallomásra szólítja fel. Ez utolsó esélye az életben

maradásra, az udvari vizsgálóbizottság ugyanis torkig van már a feltálat fantázia-szüleményekkel. Ha beszámol magyarországi szervezkedéséről, és közli az ebben résztvevők nevét és szerepét, akkor a vizsgálóbizottság és a maga nevében szavatolja, hogy valamennyien kegyelemben részesülnek. Ezt az ígéretet Schilling nyomatékosan megismétli és becsületszavával erősíti meg. Kis szónoklatát hatásos fordulattal fejezi be: „Gondoltuk, ha kihozzuk szűkös cellájából, a természetbe, isten szabad ege alá, itt megenyhül, és képes lesz nyílt, emberi szó-ra.”

„Az életem nem elég önöknek” — mondja a fogoly, és felül. „A becsülete-met is akarják.” Schilling — ellentmondva külsejének és eddigi viselkedésének — nyerítő hahotára fakad. „A becsületére” — nyögi, és szeméből folyik a könny —, „óriási, óriási, hogy maga miket tud mondani. Elhoztam a spiclijelentéseit, amelyeket hajdanában Gotthardnak küldött.” Meglóbálja az iratkötegeket, és minden átmenet nélkül visszakomolyodik. „Gondolom, a bandáját is azokból toborozta össze, akiket eddig feljelentett.”

A fogoly hirtelen előre vetődik, és átöleli Schilling lábát. Körben a fák mögül puskás katonák szökkennek elő, nyilván félreértették a mozdulatot. Schilling int, hogy vonuljanak vissza. „Tiporjon rám, kormánytanácsos úr”, rimánkodik a fogoly, „törölje belém a talpát, köpjön le, vagy csapasson meg azon a rönkön ott, de kérve kérem, ne kényszerítsen arra, hogy magyaráznom kelljen indokaimat.” „Nem az indokok — a tények érdekelnek.” „Szent Ferenc szót értett a madarakkal, de az osztrák sassal ő sem próbálkozott.” Schilling megpróbálja kiszabadítani a lábát. „Olyan ostobák vagyunk?” — kérdi. — A fogoly feltápáskodik. „Képesek a zsenialitásra is — a középszerűség értelmében persze” — mondja, majd a tisztás közepére ballag, és leül a rönkre. Schilling kettőt tapsol, egy katona a rönkhöz viszi a tábori széket.

Hosszadalmas szellemi párviadal kezdődik. A fogoly meg akarja győzni a kormánytanácsost arról, hogy a jelenlegi, fortyogó időkben a birodalom csak akkor maradhat fenn, ha eltér merev alapelveitől. A francia külpolitika és hadvezetés sikereinek titka, hogy az ottani politikusok nem riadnak vissza a rögtönzésektől. Minthogy olyan világban élünk, amelyben egymást érik a váratlan helyzetek, rögtönzések nélkül eleve defenzívába kényszerülünk. Amíg a birodalom csupán arra törekszik, hogy semmi se változzék, addig minden változás végveszélybe sodorhatja. Rögtönzésekre azonban csak akkor lesz képes a kormány, ha nem tekint gyanúval a zsenialitásra.

A kormánytanácsos száraz arcának redőiben apró izzadságcseppek csillognak. Az augusztusi nap éppen a tisztás közepére tűz, és könyörtelen próbának veti alá a feleket. A tanácsos időnként tapsol egyet, mire egy inas hűsítőt hoz neki. Apró kortyokban nyeli, és közben a fogoly örökmozgó, cserepes szájára mered. Amikor már nem bírja tovább, félbeszakítja. A fogoly mint besúgó és mint forradalmár nem alkalmas arra, hogy ő, Schilling tanácsos, eszmét cseréljen vele.

A fogoly ettől a rendreutasítástól valósággal szárnyakat kap. „Besúgó és forradalmár — kiált fel vékony hangján —, szédületes ellentétek, nemdebár? Csak abban egyeznek meg, hogy mindkettő megbízhatatlan. De a zseni áthidalja az ilyen ellentéteket!” Izgalmában felhajtja a tanácsos maradék limonádéját. „Az elhunyt, felvilágosult uralkodók idején is rossz volt ez az állam, és ezért a forradalmárnak a központi hatalommal kellett összefognia a kiváltságosok ellen. Ön ezt az összefogást besúgásnak nevezi — én országmentésnek. De ha az állam a rossznál is rosszabb, akkor a központi hatalom fog össze a kiváltsá-

gosokkal, és a forradalmárnak nem marad más lehetősége, mint hogy egybe-
szervezze azokat, akik változásra sóvárognak.”

Schilling ötöt tapsol, mire előlép a már ismert hadnagy. Papírt és írószert hoz, és némán leteszi a fogoly elé a rönkre. „Utolsó mondatait beismerésnek veszem — szól Schilling —, örvendek, hogy végre hallgatott a józan ész szavára. Írja össze, kiket szervezett egybe, milyen célból, milyen módon és milyen eszmei feltételek alapján.” Ezzel feláll, és határozott léptekkel elvonul a fák közé. Az átszellemült arcú hadnagy a fogoly mellett marad. Ez sebesen írni kezd, és közben anélkül, hogy tolla egy pillanatra megpihenne, tovább fejtegeti az iménti témát. A monarchiát egy napon sülő kutyatetemhez hasonlítja, Magyarországot pedig anakronisztikus megyei szervezetével, szűkagyú, önző uralkodó rétegével történelemből kipottyant rémálomnak nevezi. „Könyörgök, hallgasson — kérleli időnként sírós hangon a hadnagy. — Ön csodálatos ember, és én nem akarom folyvást följelenteni. És tépje össze a vallomását. Ön is tudja, hogy Schilling nem tartja meg a szavát.”

Négy óraker, amikor már ismét ferdén süt a nap, a hadnagyot a vadászruhás váltja fel. Beszélgetés nem alakul ki, a fogoly szótlanul ír tovább. Halk suttogás, majd szóváltás hallatszik a lombok közül, a hadnagy izgatott, fiatal hangját meg-megszakítja Schilling vontatott beszéde. Nagysokára — a fogoly a tizenhatodik oldalán tart — Schilling ismét előlép, és felszólítja, hogy vallomását egészítse ki annak a beszélgetésnek a szövegével, amelyet a hadnaggal folytatott. A fogoly, anélkül, hogy abba hagyná az írást, felajánlja, hogy amennyiben büntársaival együtt kegyelmet kap, röpiratot szerkeszt, amelyben megcáfolja a francia alkotmányt, és feltárja az európai hatalmak Habsburg-ellenes fondorlatait. „Mindezt az uralkodó iránt érzett szeretetemtől és hazafiasságomtól vezérelve teszem” — fűzi hozzá. Ebben a pillanatban a hadnagy a tisztásra rohan, eldobja puskáját és sapkáját, „Szégyen, szégyen”, kiabálja, és el akar tűnni a szemközti bozótban. Egy lövés dördül, a hadnagy a földre zuhan, a vadászruhás újra tölti, majd visszateszi pisztolyát a zsebébe. Schilling kettőt tapsol, katonák lépnek elő, és kiviszik a tisztásról a hullát. A fogoly tovább ír, orrából vér csöpög a papírra. „Jobban szeretném azonban — mondja vontatottan —, ha inkább a francia alkotmány előnyeiről győzhetném meg az uralkodót.” Schilling nem válaszol, a fogoly körmöl tovább, a vadászruhás a lebukó napba néz.

